

El Mite dels Pioners Equitatius i la Realitat de la Rochdale Society. Breu Relat dels Inicis del Cooperativisme (I), per Josep Edo

Josep Edo, Historiador

Y fue también Owen quien creó, como medidas de transición, para que la sociedad pudiera organizarse de manera íntegramente comunista, de una parte las cooperativas de consumo y de producción -que han servido por lo menos para demostrar prácticamente que el comerciante y el fabricante no son indispensables-, y de otra parte, los bazares obreros, establecimientos de intercambio de los productos del trabajo por medio de bonos de trabajo y cuya unidad era la hora de trabajo rendido; estos establecimientos tenían necesariamente que fracasar, pero anticiparon a los Bancos proudhonianos de intercambio, diferenciándose de ellos solamente en que no pretendían ser la panacea universal para todos los males sociales, sino pura y simplemente un primer paso dado hacia una transformación mucho más radical de la sociedad.

Del Socialismo Utópico al Socialismo Científico, Friedrich Engels.

Cada paraula té la seva evocació i per a la gent del cooperativisme, Rochdale rememora la imatge d'un petit poble en què un grup de treballadors decideixen conspirar i posar en marxa una nova forma d'organització econòmica cridada a esdevenir alternativa al capitalisme depredador de societats anònimes, que explota una classe obrera depauperada i desorganitzada en una Anglaterra industrialitzada de forma salvatge.[1]

La imatge és tan nítida com irreal.

El petit poble és una ciutat industrial amb una tradició àmplia i llarga en lluites obreres; els suposats treballadors són un grup pacífic de menestrals; la nova forma d'organització econòmica no és més que una experiència moltes vegades repetida, basada en una idea que està a punt de morir i que tampoc serà cap alternativa a les naixents formes d'organització industrial (si bé es convertirà en una experiència d'èxit econòmic i empresarial). Quan això passa, el capitalisme anglès és encara el dels terratinents i comerciants exportadors, les societats anònimes són una forma social minoritària i excepcional d'agrupar capital[2], i els treballadors industrials i els artesans vinguts de zones rurals -que viuen una dècada de fam i privacions-, ja no són una classe desorganitzada, i menys a Rochdale.

Així doncs, el que tenim davant no és la fotografia nítida de la nostra evocació, sinó els trets contradictoris d'una societat i una realitat complexa.

Quan cent cinquanta anys més tard algú busqui en el cooperativisme formes alternatives al capitalisme, haurà d'entendre aquesta complexitat si no es vol quedar empantanat en el miratge de l'evocació cooperativa.[3]

Rochdale

L'any 1808 Rochdale, que era encara un poble de poc més de quinze mil habitants, va viure una vaga la gravetat de la qual va obligar a portar a la ciutat mil voluntaris de Halifax als qui varen seguir un destacament de tropes regulars que s'instal·laren de forma estable per protegir l'ordre públic amenaçat.

Quan l'any 1846 aquestes tropes abandonaren la ciutat, moltes coses havien canviat. Rochdale ja era una ciutat que havia quadruplicat la seva població i arribava als 70.000 habitants. Una línia de ferrocarril havia trencat el cert aïllament en què es trobava i l'havia consolidat com un centre industrial tèxtil

important. El món era tan diferent del de 1808 com ho era aquest del d'un segle abans. El ritme del canvi econòmic s'havia accelerat i les noves tecnologies s'aplicaven amb èxit tant en el transport com en la producció. I no canviaven només els processos de producció, sinó que les noves societats per accions començaven a possibilitar la creació d'empreses a gran escala mentre els mercats s'ampliaven a escala mundial (Cole, 1965, p. 53).

Durant aquests quaranta anys, més de quatre-centes cooperatives havien estat creades per tot Anglaterra encara que moltes s'havien ja dissolt, i les teories i experiències owenianes estaven en franca decadència o havien fracassat definitivament. El món, certament, estava canviant.

L'experiència dels pioners de Rochdale va ser un intent nou de trobar sortida als efectes d'una crisi que enfonsava a la misèria les classes populars en una ciutat castigada per la desocupació i els salaris baixos. No era, doncs, una experiència pionera sinó un dels darrers intents de dur a la pràctica els principis owenians, per bé que en aquest sentit va ser una temptativa efímera i fallida. El que sí que començava, sense ells saber-ho, era una època nova del cooperativisme: la època heroica havia arribat a la seva fi.

Martin Buber diu que "l'època heroica del cooperativisme modern tendia a la transformació de la societat, i l'època mecanicista només busca l'èxit econòmic de les diferents empreses cooperatives; la primera va fracassar però això no condemna ni el fi ni el camí; la segona ha registrat grans èxits, però no es poden considerar etapes cap a un objectiu." I conclou: "si és cert, -com diu un dirigent cooperativista-, que l'heroisme no és un estat d'ànim apropiat per assolir èxits econòmics, no es pot per això afirmar que els èxits econòmics siguin el millor camí per canviar la societat" (Bueber, 1955, p. 83).

Cal tenir-ho en compte, perquè Rochdale representa l'inici de l'època mecanicista del cooperativisme, amb èxit en els resultats econòmics, i que s'estendrà per tot Anglaterra i assolirà una importància rellevant a l'acabar el segle XIX. Però el cooperativisme industrial i sobre tot la idea de la comunitat cooperativa, encara citada pels pioners, quedarà anorreada.

Quan a l'any 1890 Alfred Marshall escriu els seus 'Principis d'Economia' i explica les característiques del moviment cooperativista, deixa constància d'aquesta situació en el següent paràgraf: "el sistema cooperatiu rarament ha sigut portat totalment a la pràctica, i la seva aplicació parcial no ha tingut encara un èxit clar, excepte pel que fa a la venda al detall d'articles de consum dels treballadors—àmbit en el qual té especials avantatges"(Marshall, 1905, p. 171). I és que en el moment que escriu això, el moviment cooperatiu comercial ja era un èxit tan evident com era un fracàs la idea en l'àmbit de la producció cooperativa.

Artesanat, cooperació i capitalisme

El cooperativisme que neix al començament de la revolució industrial no té la voluntat de ser un moviment transformador del sistema. El seus inicis estaven lligats a canvis que havien transformat el model artesanal de producció, arrelat a les comunitats locals, en un model productiu proletaritzat i establert en els nous centres industrials.

Com diu Berg:

Els sistemes cooperatius eren sovint part integrant dels sistemes artesanals de producció. Generalment se'ls associava amb l'objectiu d'assegurar l'aprovisionament de materials o completar una etapa de producció, que tingués diversos processos centralitzats o mecanitzats com succeïa a la indústria metal·lúrgica o tèxtil. També en molts oficis va desenvolupar-se una tradició cooperativista com a recurs temporal per fer front a les fluctuacions cícliques (1987, p. 99).

Aquestes experiències cooperatives del segle XVIII es produeixen simultàniament a l'establiment com a nous industrials d'alguns mestres artesans que, en disposar de recursos suficients, donaren feina a un

nombre important de treballadors, de manera que se superava el sistema clàssic gremial i s'aconseguia controlar les tècniques, les eines, la qualitat dels productes i, en definitiva, la influència social del poder gremial tradicional.

D'aquesta forma, al transformar en mercantil l'antic sistema gremial, feien a la vegada inevitable la proletarització de l'artesanat en el seu conjunt. Quan la desocupació es va estendre per les ciutats i per àmplies zones rurals, la implantació pels comerciants-empresaris del sistema de "treball domèstic" anomenat *putting out*, va arraconar definitivament el poder dels antics gremis. La producció va ser aleshores controlada totalment pels comerciants que tenien capacitat d'accés al mercat i el capital necessari per dur-la a terme.

Paral·lelament, la progressiva ampliació de les transaccions de béns manufacturats, especialment les d'ultramar, els va donar un major control dels mercats. La manufactura de productes nous necessitava amb freqüència la importació de matèries primes costoses, fet que significava un augment de costos. Els pocs artesans que havien sobreviscut varen veure reduïda la seva condició a la de treballadors d'un empresari, sense cap possibilitat de poder vendre directament a un mercat (Gómez de Segura, 2003).

Malgrat tot, durant aquesta etapa, com assenyala Marx (1964, p. 259), el règim de producció industrial no es diferencià de la indústria gremial precedent. En els inicis de la revolució industrial, la cooperació en la producció no tenia ni el sentit ni la importància que tindria més endavant en el sistema capitalista. En el sistema mercantil la cooperació bàsica és la que es dóna entre els banquers i els comerciants.

És en aquest context social de finals del segle XVIII quan es varen crear els primers tallers cooperatius, basats en la confiança mútua dels socis. Aquestes cooperatives tenien com a element aglutinador el fort sentit de comunitat que hi havia en els pobles on s'establiren, i adoptaren criteris d'una certa especialització per aconseguir que cada poble produís gèneres i dissenys diferents i, per tant, tingués mercats diversos els quals atendre. El fort sentit de solidaritat veïnal va fer que a partir d'aquestes experiències es creessin clubs d'ajuda mútua per assistir malalts, atendre els orfes i les vídues, ajudar en l'enterrament quan moria algun veí, etc (Berger, 1955, p.178).

Aquest cooperativisme artesà dels primers moments tindrà una influència clara durant tota l'etapa del cooperativisme "heroic" i Owenià, i quan sorgeixin les experiències cooperatives de Londres dels anys vint veurem que totes elles estaven impulsades per artesans influïts pel pensament racionalista d'Owen (Thompson. 1989, p. 403). Aquesta sintonia amb el pensament d'Owen es produïa d'una forma espontània perquè aquests artesans, encara que tenien una visió individualista del treball, eren hereus de les tradicions de les societats de socors mutus, dels clubs d'oficis, dels centres socials i de lectura, i coincidien en qüestions tan fonamentals com que l'objectiu del benefici era equivocacat, ja que ells lligaven l'absència de benefici amb la idea del preu just de l'artesa. El convenciment que el capitalista tenia una funció parasitària concordava també amb les seves queixes en relació als contractistes i intermediaris i, finalment, la idea que el treball havia de ser la mesura natural del valor s'ajustava a la pràctica que duïen a terme com a ebenistes, sabaters o teixidors que vivien en un mateix poble.

Per això no ens ha de sorprendre que, quan l'any 1832 es van crear a Londres i a Birmingham les *Equitable Labour Exchanges*, la major part dels qui participaren fossin artesans individuals. Aquesta presència dels artesans en la gestació de tota mena d'associacions va convertir-los en els líders naturals dels treballadors pobres, tant en aspectes ideològics, com organitzatius i en iniciatives d'educació popular (Hobsbawm, 2001, p. 81).

Malgrat aquest important paper de l'artesanat en la creació del moviment cooperatiu, les referències explícites d'aquesta participació són més aviat escasses. Els historiadors han menystingut aquests aspectes considerant aquests moviments estructures primitives de la prehistòria de la industrialització o fracassos utòpics (Berg, 1987, p. 99).

Notes

[1] D'aquesta visió èpica de la creació de la *Rochdale Society of Equitable Pioneers* se'n va fer un film titulat 'Men of Rochdale', produït per celebrar el centenari de la fundació de la societat cooperativa, que dona una versió totalment naïf de la història, seguint al peu de la lletra la narració anecdòtica de Holyoake. Aquest document està a l'abast de tothom a l'apartat de "material docent" del web de "Aposta Escola de Cooperativisme".

[2] Fins a 1844 la constitució d'una *Joint Stock Company* requeria una autorització expressa del Parlament. La major part de les empreses tenien que actuar com a associacions sense personalitat jurídica amb els consegüents problemes en cas de litigi. La *Joint Stock Companies Act* de 1844 autoritzà de forma general la creació de noves companyies facilitant-ne la tramitació mitjançant un registre que substituïa l'anterior autorització. La responsabilitat d'aquestes noves societats era, però, il·limitada. I no va ser fins a 1855 que amb la promulgació de la *Limited Liability Act* que es varen poder constituir com societats de responsabilitat limitada empreses que tinguessin més de 25 treballadors. La limitació de la responsabilitat per les empreses va ser objecte d'un llarg i ampli debat perquè, entre d'altres aspectes, es deia que permetia a l'empresari externalitzar part del seu risc en perjudici dels petits creditors.

[3] The Rochdale' Pioneer's Society is popularly supposed to owe its fame to being the first co-operative society. This, of course, is not so. Hundreds of societies were in existence before it, and some of these are even yet in being. Nor was it the first to employ the device of dividing profits in proportion to purchases. Yet professor Clapham approved the general opinion that the moderns Co-operative Movement began with the establishment of the Rochdale Society in 1844. No movement developed from these earlier societies and even if they maintained a continuous life, it was a stagnant one "It is from the taking downs of the shutters of the shop in Toad Lane, Rochdale, in December, 1844, that the effective Co-operative Movement of 19th century industrial Britain has always been dated and rightly" (*An Economic History of Modern Britain*) citat per Bonner, Arnold, *British Cooperation*, The Co-operative Union, Manchester, 1961

Referències

Berg, Maxine. (1987). *La era de las manufacturas*. Barcelona: Crítica.

Buber, Martin. (1955). *Caminos de Utopía*. México: Fondo de Cultura Económica.

Cole, G.D.H. (1965). *Història de l'economia moderna*. Barcelona: Edicions 62.

Gómez de Segura, Blanka. (2003) *Industrias Artesanales*. Consejo Vasco de Cultura.

Hobsbawm, Eric, J. (2001). *Industria e Imperio*. Barcelona: Crítica

Marx, Karl. (1964). *El Capital*. México: Fondo de Cultura Económica.

Thompson, E.P. (1989). *La formación de la clase obrera en Inglaterra*, vol. 2. Barcelona: Crítica.

Per citar l'article: Edo, J. (2014). El Mite dels Pioners Equitatius i la Realitat de la Rochdale Society. Breu Relat dels Inicis del Cooperativisme (I). *Catxipanda*, 1(1). Recuperat (data de visualització), a <http://wpu.ir/fzcjw>